

PRIKAZI I OSVRTI

GRAČANIČKI
GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 40, godina XX,
novembar, 2015.
[str. 158-161]

© Monos 2015

Tomislav Išek: Mjesto i uloga Hrvatskog kulturnog društva “Napredak” u društvenom životu Hrvata Bosne i Hercegovine između dva svjetska rata (1918.-1941.)

Sarajevo: Institut za istoriju, 2015, 581

Amir Duranović

Bosanskohercegovački historičar starije generacije, Tomislav Išek, naučnoj je javnosti poznat već nekoliko decenija. Od početka svoje znanstvene karijere bio je vezan za Institut za istoriju u Sarajevu gdje je prošao sva naučna zvanja i iz iste je institucije prije nekoliko godina otišao u zasluženu mirovinu. Tokom školovanja, usavršavanja i višedecenijskog rada, prepoznatljivost je gradio kroz dvije dimenzije. Kroz školovanje i usavršavanje, prošao je naučne centre Sarajevo, Beograd i Pariz. Kao univerzitetski profesor, više godina je bio angažovan na Univerzitetu u Tuzli. Pored usavršavanja i istraživačkog rada, značajan dio svoje radne karijere i dragocjenog vremena posvetio je umrežavanju bosanskohercegovačkih historičara u evropske okvire radeći

kao predsjednik Nacionalnog komiteta *Association Internationale d'Etudes de Sud-Est Europeen* (AIESEE) za Bosnu i Hercegovinu. Pa ipak, najveću prepoznatljivost izgradio je svojim knjigama, studijama, člancima i raspravama čiji je fokus bila hrvatska građanska politika u Bosni i Hercegovini između dva svjetska rata. O tome je u proteklom periodu napisao veoma utemeljene, arhivskom građom i relevantnom literaturom fundirane knjige, a pored političkih tema, u posljednje vrijeme se intenzivnije bavio pitanjima društvenog života Hrvata u Bosni i Hercegovini, posebno se fokusirajući na mjesto i ulogu Hrvatskog kulturnog društva "Napredak". Knjiga koju ovdje želimo kratko predstaviti može se, na određen način, smatrati rezultatom višedecenijskog rada i krunom na dugogodišnju znanstvenu karijeru.

Pored ranije objavljene knjige o "Napretku" do kraja austro-ugarske uprave u Bosni i Hercegovini, ova Išekova knjiga je nastavak prethodne u tematskom smislu, ali i jedno veliko istraživanje društvenog života Hrvata u Bosni i Hercegovini u vrijeme Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno, Kraljevine Jugoslavije. Za razliku od prethodnog perioda (do 1918. godine), kada se društveno-politički život odvijao u "pretpolitičkom" dobu ili prvim fazama građanskog političkog stasavanja, društveni život Hrvata u Bosni i Hercegovini između dva svjetska rata s pravom je u ovoj knjizi prezentiran u kontekstu razvijene građanske politike i bremenitih političkih odnosa između političkih stranaka čija su programska opredjeljenja i vizije budućnosti zajedničke države Južnih Slavena bile veoma različite, često i suštinski suprotstavljene. Sve to, dakako, u uvjetima Prvim svjetskim ratom devastirane ekonomije i dominantno agrarnog društva gdje, primjera radi, statistički pokazatelji razvoja pismenosti nisu pokazivali ohrabrujuće parametre. Upravo je takav društveno-politički i ekonomski kontekst, najznačajnije opredi-

jelio pravce djelovanja Hrvatskog kulturnog društva "Napredak".

Išek svoju studiju započinje analizom općih uvjeta i temeljnih odrednica "Napretkove" djelatnosti u vremenu između dva svjetska rata, posebno naglašavajući epizode uobičajene za hronologiju ovog vremena. Počinje obradom pozicije Hrvata u Bosni i Hercegovini i "Napretka" u prvoj deceniji po formiranju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno, do 1929. godine, da bi nastavio prikazivanjem uvjeta djelovanja "Napretka" u vrijeme diktature (1929. – 1935.), te zaključio sa "osobnostima rada *Napretkovih* podorganizacija u trećem međuratnom periodu (1935.–1941.)". Ove, svojevrsne uvodne napomene o općim prilikama, prati drugo poglavlje u kojem je detaljno analizirana "Napretkova" društvena organizacija, odnosno, "Napretkova" Pravila, zatim vertikalna organizaciona struktura, predsjednici, središnja uprava, podorganizacije, članstvo, te redovne godišnje skupštine kao najznačajniji događaji na kojima se analizirao učinak i postignuti rezultati.

"Napretkova" društvena odgovornost, usmjerena prije svega prema hrvatskom stanovništvu, najbolje se vidi kroz organizaciju i rad u koju su bili uključeni konvikti i domovi. Od osnivanja društva, početkom 20. stoljeća, primarna "Napretkova" zadaća bila je briga, skrbljenje i odgoj štitenika. Razvojnim projektima, "Napredak" je, vremenom, izgradio veći broj domova za smještaj svojih štitenika i to su bili domovi i konvikti u Mostaru (*Kralj Petar Svačić*), zatim konvikt *Zora Zrinska* i *Katarina Zrinska*, kao i konvikti u Tuzli, Banjoj Luci, Zagrebu itd. Školovanje, briga i odgoj mladih, srednjoškolaca prije svih, kao osnovna "Napretkova" djelatnost, najlakše se mogla ostvariti kroz planski izgrađen i osnovnoj namjeni posvećen objekt. Tako je, recimo, konvikt u Tuzli građen tokom 1920-ih godina, ali gradnja u ovom slučaju, prije svega, znači bremenitu borbu za pronalazak odgovarajuće lokacije kao i

sredstava kojim bi se konvikt izgradio, što se vidi i iz godine kada je konvikt počeo sa radom (1938.). U svojoj djelatnosti, prolazio je uobičajene poteškoće koje prate početak rada svake institucije, ali za kratak period djelovanja, iako je imao skroman broj pitomaca, mogao se pohvaliti postignutim rezultatima (203-204). Pored izgradnje domova, društvena odgovornost "Napretka" prezentirana je i kroz analizu stipendija, potpore srednjoškolicima, trgovcima, šegrtima, kao i visokoškolicima – studentima.

Širenje nacionalne ideje, pored već navedenih metoda, ne bi se moglo ni zamisliti bez pisane riječi, izdavaštva i projekata kojima je osnovni cilj bio povećanje pismenosti i prosvijećenosti. Stoga Išek svoje naredno (IV) poglavlje posvećuje upravo "Napretkovoj" pisanoj riječi, odnosno, sistematskoj analizi izdavačke produkcije, organizirane kroz nekoliko sekcija. Od "perjanice *Napretkove* izdavačke djelatnosti – *Kalendara*", preko društvenog glasila *Napredak*, zatim Božićne i Uskrsnje edicije, kao i posebnih izdanja među kojima se kao najreprezentativnije djelo izdvaja *Napretkova Povijest Bosne i Hercegovine*, do u detalje su prezentirani projekti na kojima se u "Napretku" radilo. Vidljivo je to iz analize sadržaja izdavačke produkcije, kao i pratećih materijala, kao što su zapisnici sa sjednica redakcija i sl. Zaokruženu sliku osnovnih djelatnosti "Napretka" s ciljem "pobijanja nepismenosti" u ovoj knjizi smo dobili analizom mjesta i uloge "Napretka" u obilježavanju značajnih datuma. Na ovome mjestu valja se prisjetiti austrijskog historičara Michaela Mitterauera, koji je napisao značajnu studiju o jubilarnim godinama analizirajući modele odnosa prema prošlosti budući da prošlost, odnosno, društveni odnos prema njoj postaje veoma značajan "instrumentarij formiranja identiteta". Mitterauer u svojoj studiji analizira tri dimenzije odnosa prema prošlosti, a to su porijeklo i razvojni put formi pomoću kojih se "slavi historija", zatim jedna vrsta "opsjednutosti komemoracijama"

te mjesto i značaj kao i "korektivna uloga historiografije" u cijelom procesu. Na tragu ovakvih postavki moguće je čitati i V poglavlje Išekove knjige budući da nudi sadržajnu analizu djelatnosti "Napretka" u obilježavanju prošlosti. Tu se, prije svih, analizira "Napretkova" godišnja zabava – *Napretkov dan*, a tu su još i "Spomen svečanost hrvatskih velikana – Dan Zrinskog i Frankopana" te "Spomendan narodnih prosvjetitelja Sv. Ćirila i Sv. Metoda". Odabir upravo ovih datuma hrvatske povijesti pokazatelj je "Napretkovog" odnosa prema prošlosti u kontekstu formiranja nacionalnog identiteta kod, prije svih, članova "Napretka", kao i njegovih štićenika, ali i drugih. Pored ovih aktivnosti, koje svoje puno razumijevanje, imaju tek u temeljitoj analizi konteksta u kojem "Napredak" djeluje, Išek je analizirao i rad knjižnica, kao i analfabetskih tečajeva za seljake, te podupiranje hrvatskih ustanova i njihovu ukupnu djelatnost.

Izvan okvira idejnog nastojanja širenja i očuvanja hrvatskog nacionalnog identiteta ostaje VI poglavlje u kojem je fokus autor usmjerio prema "Napretkovim" privrednim aktivnostima analizirajući sve, ili gotovo sve, što je "Napredak" poduzeo s ciljem organiziranja, razvijanja i očuvanja privrednih aktivnosti čiji je osnovni cilj bio ostvarenje novčane dobiti koja bi se, u daljem procesu, distribuirala prema ciljnoj grupi "Napretkovog" organiziranog djelovanja. U tom smislu je i ovo poglavlje potrebno, razumljivo i neophodno da bi se, iz perspektive čitaoca knjige, dobila cjelovita slika o "Napretkovoj" društvenoj djelatnosti i njenome značaju za društveni život Hrvata u Bosni i Hercegovini naznačenog vremenskog okvira.

Sagledana u cjelini, knjiga je pokazatelj više vrijednih činjenica. To su, prije svih, autorova životna posvećenost istraživanju političkog i društvenog života Hrvata u Bosni i Hercegovini u međuratnom periodu što ga legitimira kao referentnu tačku za razumijevanje ovih pitanja u ukupnoj historiji Bo-

sne i Hercegovine 20. stoljeća. Nadalje, to su popis izvorne građe iz Bosne i Hercegovine i regiona, kao i literatura korištena prilikom finalne izrade rukopisa knjige. Konačno, to je i Išekov izdavač, odnosno, Institut za istoriju kao dokazani izdavač historiografske produkcije bez čije djelatnosti bi naše današnje razumijevanje bosanskohercegovačke historije bilo znatno skromnije. U kombinaciji

prethodno navedenih, "Napredak" je dobio monografsku obradu koja je dostojna "Napretkove" djelatnosti, odnosno, kazano autorovim riječima, "Napredak" je svojim radom podigao sebi "spomenik tvrđi od mjedi".

Išekova knjiga o tome, jednako je vrijedan spomenik.

